

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2022.04.024>

УДК 81'373.23: 811.161.2

М. П. БРУС, доктор філологічних наук, доцент кафедри української мови, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Т. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018
E-mail: mariya_brus@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5874-1045>

ДІАХРОННІ ТА СИНХРОННІ ВИЯВИ ФЕМІНІТИВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті досліджено назви осіб жіночої статі за медичною діяльністю в діяхронному та синхронному аспектах. Констатовано зумовленість цієї групи номінативних одиниць тривалою історією формування української літературної мови на народній основі й тенденцією до творення паралельних дериватів чоловічого та жіночого роду.

Простежено повільний діяхронний розвиток зазначеної лексико-семантичної групи слів від ранньої писемної доби до сьогодні під впливом мовних і позамовних чинників. Відзначено його особливості на всіх історичних етапах, особливо на сучасному, для якого характерне активне творення професійних назв жіночого роду від співвідносних назв чоловічого роду, з'ясовано використання таких номінацій у різних функційних стилях української літературної мови. Розмежовано інтенсивні й екстенсивні явища в історичному розвитку фемінітивів на означення різних видів лікування людей.

Установлено перевагу екстенсивних змін над інтенсивними в нинішній період активної фемінізації українського розмовного мовлення. Оцінено новітні фемінітиви медичної сфери з погляду нормативності та доцільності.

Ключові слова: діяхронія і синхронія, інтенсифікація, екстенсифікація, фемінізація, агенти жіночого роду за медичною діяльністю, медична термінологія, словотвірний тип

1. ВСТУП

Українська мова в генетичному й географічному плані є центром слов'янського світу (Ткаченко, 2004, с. 12). Унаслідок близького контактування з різними слов'янськими мовами та водночас самотнього формування вона зазнала інтегральних і диференційних процесів (Шевельов, 2002, с. 388—397). Одним із наслідків її інтеграції та диференціації стала багата народнорозмовна база, яка поступово проникала до літературного вжитку, але не виявляла себе вповні за часів співіснуван-

---

Ц и т у в а н н я: Брус, М. П. (2022). Діяхронні та синхронні вияви фемінітивотворення в українській медичній термінології. *Українська мова*, 4(84), 24—40. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2022.04.024>

ня кількох писемних мов, аж до повного переходу літературної мови на народну основу в новий український період.

Народнорозмовні елементи входили до літературної форми з давньоукраїнського періоду, набуваючи системного характеру в ній упродовж староукраїнської епохи та зміцнюючи свої позиції за нової української доби. «Під народною основою української літературної мови XVIII ст., — зазначає В. А. Передрієнко, — можна розуміти породжену умовами історично тривалої взаємодії книжного і народного компонентів, відповідну вимогам національної специфіки динамічну єдність, що формувалася шляхом літературного закріплення народнорозмовного мовлення — продукту інтеграційних процесів, шляхом абстрагування від різноджерельних «нестандартних» елементів (локальних, жаргонних, вузькопрофесійних, грубо просторічних, книжних тощо)» (Передрієнко, 1979, с. 9).

Саме ці особливості історичного розвитку української мови зумовлюють дослідження агентивів жіночого роду за медичною діяльністю в діахронії та синхронії. Нинішня активна фемінізація українського розмовного мовлення стала можливою саме тому, що українська мова сформувалася на народнорозмовній основі й незначною мірою оперта на давні книжні традиції, як інші мови, напр., російська, польська, чеська (Тараненко, 2021, с. 18). Вона стимульована, звичайно, дією багатьох нових мовних і позамовних чинників, особливо в умовах відродження і становлення власної незалежної держави (там само, с. 52—93), але не мала б послідовного й регулярного характеру, якби не була оперта на міцне історичне народнорозмовне підґрунтя.

2. ФЕМІНІЗАЦІЯ ЯК ЛІНГВАЛЬНЕ Й ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Сучасна тенденція до творення й уживання найменувань жіночого роду, співвідносних із назвами чоловічого роду, сягає давніх спільнослов'янських коренів, що відроджується сьогодні як питома ознака. Розвинена система праслов'янських словотворчих засобів (*-ѣк(a)*, *-іс(a)*, *-ніс(a)*, *-унj(i)*, *-ах(a)*, *-ох(a)*, *-их(a)*, *-ех(a)*, *-н(a)*, *-ін(a)*, *-ан(a)*, *-ен(a)* тощо) (Багмут, 1966, с. 138—141), використаних у численних похідних словах того часу, як засвідчують власне українські та загальнослов'янські лінгвістичні джерела (ЕСУМ, ЕССМ та ін.), стала підґрунтям для становлення словотвірної системи кожної слов'янської мови. Українська, як і більшість слов'янських мов, зберегла ці давні засоби фемінітивотворення, зокрема суфікси *-к(a)*, *-анк(a)*, *-овк(a)*, *-ох(a)*, *-ех(a)*, *-н(a)*, *-ин(я)*, *-иц(я)*, *-ниц(я)* тощо (Ковалик, 1962, с. 11—19), що визначили шляхи формування власної фемінітивної підсистеми. Крім цього, із праслов'янської доби відомо про творення корелятивних іменників чоловічого і жіночого роду, що об'єднало чимало слов'янських мов, насамперед східної підгрупи (української, білоруської, російської) та західної (польської, чеської, словацької, лужицьких мов).

Ареалом поширення питомих мовних ознак, зокрема й фемінітивних, у протоукраїнський період вважають території киево-поліського та галицько-подільського регіонів, які виділив і схарактеризував Ю. Шевельов. Він зазначав, що «вже в пізній дописемний час східнослов'янські говірки південно-західних регіонів оформилися у дві групи, умовно тут названі ГП (галицько-подільський. — М. Б.) і КП (києво-поліський. — М. Б.), які у своєму розвитку відрізнялися від мовних одиниць на північ і північний схід від них. Інновації цих двох регіонів лягли в основу пізнішої української мови...» (Шевельов, 2008, с. 395—396). На його думку, літературні мови в Україні формувалися, змінювалися, уживалися та виходили з ужитку, а тяглість «живої», «природної», «нерукоктвірної» мови має близько 1300 років (там само, с. 397). Охоплюючи киево-поліський і галицько-подільський додержавні регіони та починаючи з ранніх писемних часів, творення і вживання назв жіночого роду на власне українському ґрунті поступово оформлювалося в загальномовну тенденцію, що й надалі розвивалася та закріплювалася на живій народній основі.

Для розмовного й діалектного мовлення звичайним і закономірним було вживання паралельних назв жіночого та чоловічого роду, але в книжному стилі розмовні елементи були обмежені, як і сама українська літературна мова за часів церковнослов'янського впливу, польської колонізації, російського царювання, радянської політики. Проте народнорозмовна стихія виявилася такою міцною, що закріпилася як основа літературної форми і постійно живить її, а також забезпечує відновлення питомих словотворчих ресурсів, які набули загального та всеохопного характеру вже на початку староукраїнської доби XIV—XV ст. (Гуমেцька, 1958, с. 3). У її глибині визріла і тенденція до формування та функціонування співвідносних назв чоловічого й жіночого роду, набувши послідовного, регулярного і стабільного характеру. Про це свідчить багата давня українська писемність, особливо пам'ятки офіційно-ділового стилю XVI—XVIII ст., що найбільше зафіксували ознаки «живої» української мови (Брус, 2019, с. 405—418).

В обґрунтуванні сучасного явища фемінізації як творення іменників жіночого роду в українській мові важливу роль відіграють лінгвальні чинники, особливо історичні, і позалінгвальні, насамперед сучасний феміністичний рух. У загальному типологічному плані слов'янські мови, до яких уходить і українська, належать до флективних із перевагою синтетичного складу, яким властиві розвинені системи словотвору та словозміни у сфері іменного та дієслівного відмінювання (Мельничук, 1986, с. 20). Вони успадкували через праслов'янську мову з індоєвропейської членування назв осіб у словотвірному класі на найменування чоловічого і найменування жіночого роду, що виникло як вияв власної словотвірної універсалії, властивої всім синтетичним мовам (там само, с. 52). Назви жіночого роду є переважно відповідниками до назв чоловічого роду і мають твірні форманти слов'янського походження — суфікси *-к(а)*, *-иц(я)* та ін. Але внаслідок розвитку суспільних відносин зростала

роль найменувань жінок за їхніми особистими ознаками, передусім діяльними. Тому первинні назви жіночого роду втрачали продуктивність або зазнавали переосмислення своєї семантики, а наступні формувалися та поповнювалися новими словами (Багмут, 1966, с. 138—139). Позамовні чинники, особливо націоналізація, демократизація, європеїзація, глобалізація, інтернаціоналізація тощо, важливі в дослідженні процесів активного сучасного фемінівотворення, але вони не основні важелі в з'ясуванні цього явища. Суспільні зміни завжди більшою чи меншою мірою впливали на мовну ситуацію і корегували мовну політику в державі. Під впливом внутрішніх і зовнішніх історичних подій відбувалася соціальна диференціація населення, з'являлися нові види діяльності, форми зайнятості чоловіків та жінок, що впливало й на формування мовної культури відповідного періоду.

У книгописанні зафіксовані переважно назви жіночого роду для позначення родинних зв'язків, соціального та майнового стану, церковно-релігійних ознак. Через це писемні пам'ятки як основне джерело вивчення історії української мови охопили незначну кількість професійних назв. До того ж, використання таких найменувань зумовлювали особливості історичної епохи, різні види діяльності, зайнятості жінок у кожний період. Це стосується і медичної сфери, яка в історії не розвивалася так, як сьогодні, і мало відбита в книгописанні. Наприклад, в XI ст. не було великого розмаїття спеціалізацій у медицині. У містах серед представників різних професій були особи, одні з яких практикували лікування ран, переломів, пускання крові, інші — замовляння зубів, лікування очей, надання допомоги породіллям тощо. Унаслідок збільшення населення міст зріс попит на медичну допомогу й відповідно на осіб, для яких лікувальна справа була професією, частіше спадковою. Основою знань цих лікарів-ремісників був віковий досвід народної емпіричної медицини з елементами містичного характеру, що зумовлено тогочасним світоглядом. Саме народним лікарям довір'яло населення і представники влади. А з лікарів-емпіриків формувалися перші військові лікарі, що обслуговували князівські дружини й передусім самих князів. Допомогою вчених лікарів користувалася феодална верхівка та заможні верстви населення, основна ж частина населення в містах лікувалася в народних лікарів-ремісників, а в селах — у знахарів і знахарок (Верхратський & Заблудовський, 1991, с. 193—195). Спеціально готувати лікарів почали з XV ст. у Краківському університеті Польщі, а з початку XVIII ст. і в Україні — у Київській академії. Провідні медичні галузі були виділені вже в першій половині XIX ст., а далі розвивалися та розширювалися впродовж усього XX ст. (там само). На сучасному етапі медичну сферу репрезентує більшою мірою жіноча частина населення, ніж чоловіча, що й стимулює пошуки засобів та способів лінгвалізації особи жіночої статі за медичною діяльністю.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЙМЕНУВАНЬ ЖІНОЧОГО РОДУ

Важливими аспектами історичного вивчення фемінітивів української мови є діахронний та синхронний аналіз. Ці підходи відмінні, але й тісно пов'язані, їх взаємодію можна простежити в ретроспекції і перспекції, у статичності й динаміці, інтенсифікації та екстенсифікації, що й лягло в основу методики дослідження історії фемінітивів української мови (Брус, 2019, с. 43—52). Об'єктом діахронного аналізу стала сукупність динамічних змін у межах означеної категорії роду, послідовність їх виникнення, збереження чи занепадання, а об'єктом синхронного аналізу — статичні дані, установлені на певному історичному етапі про вживання таких найменувань. У діахронії засвідчено тяглість категорії агентивів жіночого роду для вираження медичної діяльності впродовж усієї писемної доби XI—XXI ст., але з незначними історичними змінами дотепер, а в синхронії маємо повільне та протяжне формування цієї групи слів, починаючи від номінацій, що виражають надприродні ознаки жінок, до розширення її словами, що позначають жінок за лікувальними вміннями.

Лінгвальні поняття ретроспекції (відтворення минулого) та перспекції (прогнозування майбутнього) дали змогу здійснити екскурс у давнину цієї категорії слів та окреслити її вияв на перспективу. У ретроспекції відновлено хронотоп змін, що спричинили постання назв жіночого роду, які виражають медичну діяльність особи: виникнення первинних агентивів за магічними діями, часткове збереження їх в українській мові дотепер як пережитків старовини і для вираження надприродних здібностей жінки (пор. *бабка, відьма, чарівниця* і под.), безвідносно до її медичної діяльності, активне творення професійних назв у XX ст. (*акушерка, ветеринарка, гіпнотизерка, дантистка, масажистка, медичка, окулістка, ординаторка, фельдшерка* та ін.). А в перспекції спрогнозовано активне й регулярне продукування назв жіночого роду, відповідних назвам чоловічого роду. Паралельне формування таких дериватів зумовлене як словотвірними можливостями української мови, так і прагматичними чинниками — намаганням дібрати з арсеналу лексичних одиниць або створити за допомогою відомих мовних засобів слова для позначення високих професійних якостей і компетентностей жінок, показати їхню рівність із чоловіками або неперевершеність.

Основними складниками методики вивчення історії агентивів жіночого роду за медичною діяльністю є поняття інтенсифікації та екстенсифікації, що тісно пов'язані з поняттями статичності й динаміки. Вони вможливають установлення сукупності статичних явищ як результатів інтенсивних змін та динамічних явищ як наслідків екстенсивних процесів. Інтенсифікація — це нагромадження лексичних, словотвірних, функційних змін, збережених від попередньої епохи до наступної та доповнених незначною мірою на кожному синхронному зрізі. Екстенсифі-

кація — це нові перетворення в лексичному складі, словотвірній структурі та у функціонуванні.

У межах одного часового зрізу екстенсивні зміни доповнюють інтенсивні ресурси, а в переході до наступного етапу взаємодія між ними набуває нового характеру. Відношення між явищами інтенсифікації та екстенсифікації постійно змінювалися в діахронному та синхронному планах, напр., успадковані з праслов'янського періоду екстенсивні вияви належать уже до інтенсивних у давньоукраїнській мові, а нові ресурси в ній — це екстенсивні результати. Отже, інтенсивні й екстенсивні процеси відображають діахронні та синхронні особливості розвитку агентивів, відмінність між їхньою статикою та динамікою.

Наявність динамічних і статичних змін у межах професійних медичних назв засвідчує взаємодія старих і нових ресурсів — слів, словотворчих засобів. Сукупність лексичних, словотвірних, функційних ознак, відомих із попереднього етапу, що стали взірцями для творення нових слів чи елементів, визначають суть статичних явищ, а сукупність нових мовних засобів, сформованих на старій базі чи доповнених до неї, виражають динамічність явищ у межах відповідного періоду. Вирізний характер статичні й динамічні зміни мають тоді, коли збережені з минулого синхронного зрізу мовні ознаки зазнають істотного оновлення та збагачення внаслідок появи нових слів, дериваційних засобів, стилістичних ознак чи функційних особливостей (Брус, 2019, с. 47).

Із поняттями інтенсифікації та екстенсифікації, статичні й динамічні фемінітиви пов'язані також поняття продуктивності й регулярності. У синхронії продуктивність мовних засобів — це встановлена відповідна кількість елементів і порівняна з аналогічними чи подібними елементами, а в діахронії продуктивність — це зміни мовних явищ від попереднього до наступного періоду, що дають змогу окреслити спільні та відмінні ознаки між періодами. Регулярність — це здатність мовних засобів слугувати взірцем для творення нових лексичних, словотвірних чи інших одиниць. Унаслідок дії внутрішніх і зовнішніх чинників мовні ресурси можуть змінювати свою регулярність — посилювати або понижувати в певний відтинок часу.

4. НАЗВИ ЖІНОЧОГО РОДУ МЕДИЧНОЇ СФЕРИ В ДІАХРОННОМУ ТА СИНХРОННОМУ ВИЯВАХ

У праслов'янський період сформувалося чимало іменників жіночого роду, серед яких із семантикою 'жінка, яка займається лікуванням' виявлено лише слово *lěkarica (похідне від *lěkarь) 'лікарка', 'знахарка' (ЕССМ 14, с. 194), а також найменування, що характеризували жінок за надприродними ознаками, напр.: *bajadlica 'ворожка, знахарка', *bajidľja 'знахарка, шептуха', *čarovьnica 'чарівниця' (ЕССМ 1, с. 137, 140; 4, с. 25), утворення яких зумовлене особливостями дохристиян-

ського життя. Ці первинні назви жіночого роду, що визначали лікувальні заняття осіб, є результатом екстенсифікації у спільнослов'янській період на тлі тодішньої інтенсифікації — розвинених процесів у словотвірній системі праслов'янської мови.

Давньоукраїнська мова успадкувала чимало праслов'янських назв жіночого роду, пов'язаних із лікуванням людей, що відображали переважно заняття жінок як пережитки язичництва, напр.: *зелеиница*, *чародѣйница* 'жінка, яка лікує рослинами, травами' (СДМ ІІІ, с. 367), *баяльница* 'ворожка', *вльшьбѣница* 'чарівниця' (ССДМ І, с. 46, 384). Це статичні явища, що були результатом інтенсифікації в семантичному (назви жінок за магічними діями), словотвірному (derivati на *-иц(a)*, *-ниц(a)*) та лексичному (слова книжної мови) плані. Екстенсивні зміни в межах цієї категорії фемінітивів, що могли б засвідчити динамічні процеси в розвитку назв жінок за лікувальними діями чи задатками, у писемних джерелах не встановлено.

Староукраїнська книжність не зафіксувала істотних змін у категорії агентивів жіночого роду. Її надбанням стали давні слова, синонімічні утворення та поодинокі нові розмовні лексеми. Інтенсивні ресурси — це найменування, які виражали магічні дії жінок, що здебільшого мали словотворчі суфікси *-иц(a)*, *-ниц(a)* і були характерні для книжного стилю, напр.: *волишебница* 'чарівниця', *вѣдьма* 'відьма' (СУМ 4, с. 217; 6, с. 127), *ятроволишебница*, *чародѣйница* (ЛС, с. 215, 328). Їх доповнили екстенсивні засоби: нові слова переважно розмовного й діалектного характеру, напр.: *баба* 'повитуха', 'ворожка', *баиля* 'знахарка', *ворожѣля* 'ворожка' (СУМ 1, с. 4, 11; 4, с. 232); derivati із суфіксом *-к(a)*, напр.: *ворожка* (СУМ 4, с. 232). Це спричинило розвиток словотвірної синонімії фемінітивів зі значенням 'особа жіночої статі за магічними діями чи лікувальними здібностями', напр.: *пророкиня*, *пророчица*; *чаровница*, *чародѣйница*. Уперше зафіксовано і слово *лѣкарка* 'жінка, яка займається лікуванням, зцілюванням', а саме як епітет Божої Матері: В(ѣ) мѣстѣ то(м) члѣвкѣ едѣнѣ на імѣ Демѣнѣ Афанасовичѣ, маючи в(ѣ) своїхъ в(ѣ)нутрностѣх(ѣ) болѣзнь великую, до нб(с)нои сѣ лѣка(р)к(и) престѣи бѣи Єлѣцкой уда(л)... (ГКР, с. 367). Такі назви жіночого роду були в різних стилях староукраїнської мови — художньому, полемічному, літописному, офіційно-діловому, але найбільше відображені в красному письменстві, напр.: Ω бѣомѣ(р)зскихъ *баба(x) шепотниѣцахъ*, и о проклятыхъ *чаро(в)ницахъ*, и о дшѣпогибѣ(л)ны(х) ихъ *ворожкахъ* (ЗВП, с. 101).

У новій українській мові до статичних явищ як результатів інтенсифікаційних процесів ще більше долучилося динамічних змін як результатів екстенсифікаційних процесів, порівняно з минулими періодами. На основі пам'яток писемності та лексикографічних джерел простежено використання багатьох давніх і нових найменувань жіночого роду за надприродними ознаками, що сформували ряди словотвірних синонімів, напр.: *відьма*, *відьоха*, *відюга*, *відьмище*; *ворожбитка*, *ворожиля*, *ворож-*

ка; знатниця, знахарка; чарівка, чарівниця, чарівниченька; шепотильниця, шептуня, шептуха (СУМГ I, с. 235—236, 255; II, с. 171; IV, с. 444—445, 492). Однак вони свідчили не про збільшення кількості назв жінок за цією ознакою в той час, а про стилістичне навантаження іменників жіночого роду, що мають спільне референційне значення, напр.: лікарка, лікаронька, лікарочка (СУМГ II, с. 368). Тодішня мовна ситуація, імовірно, не потребувала конкретизації таких слів, оскільки звичайна жінка вмiла надавати медичну допомогу. За практично стабільної інтенсифікації (незмінності категорії слів за магiчними діями, їхніх словотворчих ресурсів та функційних ознак) екстенсифікацію простежуємо у формуванні нових словотвірних типів, особливо стилістично забарвлених на *-ун'(а)*, *-ох(а)*, *-ух(а)*, *-еньк(а)*, *-ечк(а)*, *-ичк(а)*, *-очк(а)* та ін., напр.: *ворожечка*, *чарівничка*, *чарівочка* (СУМГ I, с. 255; IV, с. 444); у підвищенні продуктивності словотвірного типу із суфіксом *-к(а)*, напр.: *аптекарка*, *пупорізка* (СУМГ I, с. 8; III, с. 500).

Самостійного статусу і спеціалізування за напрямками медична сфера набула у ХХ ст., коли у зв'язку з розвитком різних видів діяльності кваліфікація робітників і працівників у різних ділянках суспільного життя стала фахово важливою. На це століття припало не тільки активне творення назв жінок за різними видами професійної діяльності, а й уведення їх до лексикографічних видань. У межах категорії слів, що позначали жінок за медичною діяльністю, статичними явищами були словотвірні типи, відомі з нової української доби, невелика кількість дериватів, утворених за ними, а також маркування таких номінацій здебільшого як стилістично забарвлених (діалектних, застарілих, розмовних тощо). Динамічні зміни віддзеркалюють: а) поповнення цієї лексичної підгрупи слів; б) розширення їхньої словотвірної бази; в) стилістичне розмежування словотвірних типів, із яких стилістично нейтрального значення набув продуктивний словотвірний тип із суфіксом *-к(а)* і малопродуктивні типи із суфіксами *-иц(я)*, *-ниц(я)*, а решта словотвірних типів відійшла до інших форм національної мови; г) відбиття таких назв жіночого роду у словниках та пояснення їх переважно з відсиланням до значень відповідних назв чоловічого роду.

У ХХ ст. жіноча сила була спрямована на боротьбу із загарбниками, на захист батьківщини, обслуговування військовополонених, відбудову країни після руїн і не могла належно розгорнутися у професійній сфері. Однак під впливом мовних чинників (потужної словотвірної бази та власних дериваційних засобів), а також позамовних (виконання потрібних виробничих дій, громадських обов'язків чи соціальних функцій) у цей період постало чимало найменувань жінок за медичною діяльністю, що збереглися дотепер.

Проте в першій половині ХХ ст. такі слова могли функціонувати в розмовному мовленні або загалом були обмеженими, як і назви чоловічого роду, хоч медицина досягла тоді належного рівня розвитку, що засвідчили й лексикографічні праці зазначеного періоду. Так, *Медичний*

російсько-український словник (1928 р.) продемонстрував багатство медичної лексики, але в ньому мало професійних назв осіб. Вони не актуалізовані за наявності традиційних позначень, напр., у його перекладній частині: *лікар* — *лікар на дитячі хвороби (недуги)*, *лікар на внутрішні хвороби*, *лікар на очні хвороби (недуги)* та ін. (МРУС, с. 25). Через це до словника ввійшло небагато спеціальних назв осіб, зокрема подано здебільшого іменники чоловічого роду, напр., у перекладі: *дантист*, *медик*, *педіятр*, *терапевт*, *уролог*, *фтізіятр* (МРУС, с. 37, 69, 101, 151, 159, 161) лише до окремих із них долучено іменники жіночого роду, напр.: *лікарка*, *віспарка*, *щепільниця* та ін. (МРУС, с. 65, 94, 119). Перевага одних над іншими зумовлена тим, що такі найменування були новим лексичним явищем для української мови на початку минулого сторіччя: запозиченими назвами чоловічого роду або утвореними від запозичених основ, тому й поширювалися тільки у формі чоловічого роду для позначення представників обох статей. Але у зв'язку з поступовим зростанням кількості жінок у медичній сфері, переважанням їх над чоловіками, постала потреба у формуванні нових самостійних лексичних одиниць — найменувань жіночого роду.

До цього перекладного медичного словника введено багато загальноновідомих фемінітивів: *мамка*, *годувальниця*; *нянька*, *няня*; *породілля*, *роділля*, *поліжниця* (МРУС, с. 61, 84, 133). Загалом до нього ввійшли неспеціальні назви як жіночого, так і чоловічого роду, яким надано, імовірно, термінологічного значення, напр., в українській частині: *білянка*, *білявка*, *русява*; *дітовбийниця*; *жінка*, *молодиця*; *знахарка*, *ворожка*; *спадкоємиця*; *симулянтка*, *вішалниця*, *утоплениця* (МРУС, с. 17, 39, 47, 52, 79, 138, 156, 160) і *асистент*, *божевільник*, *дегенерат*, *дослідник*, *експерт*, *консультант*, *магістр*, *облудник*, *спостережник*, *стажист* (МРУС, с. 12, 15, 38, 43, 61, 67, 77, 120, 145). Це пояснюємо тим, що «перехід загальноновживаних слів до розряду термінів відбувається безперервно... Розширюючи свою семантику, звичайні слова загального вжитку паралельно з номінацією вже відомих предметів, явищ, процесів і т. д. стають назвами нових уявлень і понять, які своєю функцією нагадують добре відомі звичні предмети або явища» (Паламарчук, 1983, с. 577).

Утворення найбільшої кількості професійних медичних назв простежуємо із другої половини ХХ ст., адже після відбудови зруйнованої війною держави зросла можливість участі жінок у її політичному, громадському, культурному, освітньому й технічному житті. Це спричинило засвоєння більшої кількості інтернаціоналізмів, розширення семантичних потенцій питомих слів, запровадження їх у різних професійних сферах і формування необхідної термінологічної лексики. Активізації та популяризації нової лексики посприяло запровадження до щоденного вжитку різних інформаційних, культурно-освітніх, наукових, виробничих та інших технологій (кіно, радіо, преси, телебачення та ін.). Зважаючи на ці чинники, можна констатувати поживавлення словотвірної продуктивності і в межах професійних назв. Так, *Словник української*

мови в 11 т. охопив уже чимало найменувань жінок за медичною діяльністю, засвідчивши мотивацію їх переважно запозиченими основами та використання в різних писемних текстах того часу, напр.: *дантистка, курортниця, масажистка, медичка, окулістка, ординаторка, санаторниця, сандружинниця, санітарка, сигнатурниця* (СУМ 11, II, с. 211; IV, с. 412, 512, 636, 664, 665, 685, 743; IX, с. 51, 52, 53, 158; X, с. 574).

5. ДИНАМІЧНІСТЬ СУЧАСНОЇ КАТЕГОРІЇ НАЙМЕНУВАНЬ ЖІНОК

Сьогодні у зв'язку з розвитком світових інформаційних технологій, появою нових суспільних реалій, прагненням до власного словотворення і номінування особи за допомогою питомих словотворчих засобів медичні назви жіночого роду значно оновилися, порівняно з минулим сторіччям. Вони репрезентовані основними словотвірними типами із суфіксами *-к(а)*, *-ин(я)*, *-ниц(я)*, найпродуктивнішим із яких є перший, малопродуктивний — другий і найменш продуктивний — третій. У системі мови ці словотвірні типи відображають активізацію давніх засобів словотворення для формування нових дериватів, а в мовленні є свідченням поширеного у слов'янському просторі явища фемінізації. Характерною ознакою сучасної фемінізації загалом стало намагання виокремити жінку в професійному середовищі, показати її особливу роль, компетентність у межах діяльності, що й спричинило активне використання власних словотворчих ресурсів для формування дериватів від багатьох фахових найменувань чоловічого роду, що є результатом інтенсифікації та екстенсифікації. Серед них агентиви жіночого роду, що кваліфікують жінок за різними медичними спеціальностями та спрямуваннями. До укладеного нами історичного словника фемінітивів української мови ввійшло найбільше іменників із суфіксами *-к(а)*: *віспощепійка, гідромасажистка, гомеопатка, інфекціоністка, костоправка, психотерапевтка* та ін. (ФУМ 2, с. 94, 115, 119, 218, 258, 461) та *-ин(я)*: *гінекологиня, дієтологиня, епідеміологиня, косметологиня, невропатологиня, паразитологиня, пульмонологиня, хірургиня* та ін. (ФУМ 2, с. 116, 152, 258, 364, 395, 463, 574).

Під дією лінгвальних і позалінгвальних чинників медичні назви жіночого роду набувають поширення насамперед у сучасному розмовному мовленні. Їх утворюють переважно від співвідносних іменників чоловічого роду. Найактивнішим у деривації таких фемінітивів є словотвірний тип із суфіксом *-к(а)*. Він репрезентований різними за продуктивністю словотвірними моделями, а саме: 'основа на *-ер, -ор* + *-к(а)*' (*акушерка, дезінфекторка, інспекторка, провізорка*), 'основа на *-ар* + *-к(а)*' (*лікарка, санітарка*), 'основа на *-ист, -іст* + *-к(а)*' (*анастезистка, гігієністка, ендоскопістка, протезистка*), 'основа на *-ант, -ент* + *-к(а)*' (*лаборантка, асистентка*), 'основа на *-евт* + *-к(а)*' (*терапевтка, фармацевтка*), 'основа на *-пед* + *-к(а)*' (*логопедка, ортопедка*), 'основа на *-пат* + *-к(а)*' (*гомеопатка, натуропатка*) та ін. Найпродуктивнішими є

словотвірні моделі ‘основа на *-ист, -іст + -к(а)*’ та ‘основа на *-ер, -ор + -к(а)*’. Загалом із суфіксом *-к(а)* ми зафіксували близько трьохсот медичних назв жіночого роду.

Усі названі словотвірні моделі є результатом екстенсифікаційних процесів у сучасній українській мові, хоч сам словотвірний тип із суфіксом *-к(а)* — наслідок інтенсифікації. Він став універсальним засобом творення переважно стилістично нейтральних іменників жіночого роду, мотивованих питомими й іншомовними основами. Це підтверджує і чимала кількість словотвірних моделей, належних до нього, засвідчуючи те, що практично від усіх агентивів чоловічого роду тепер можна утворити співвідносні агентиви жіночого роду. Унаслідок цього в медичній термінології сьогодні можливе використання паралельних назв чоловічого та жіночого роду для позначення осіб за певною діяльністю, зайнятістю чи компетентністю. У минулому сторіччі словотвірний тип із суфіксом *-к(а)* не був активним у творенні професійних назв жіночого роду від запозичених основ, оскільки більшість співвідносних іменників чоловічого роду були порівняно новими іншомовними одиницями в мовній системі й адаптованими спочатку для позначення представників обох статей. Через актуалізацію зазначеної лексики, а також під дією прагматичних чинників — намаганням позначити жінок самостійними словами — постала й потреба пошуку оптимальних засобів творення найменувань жіночого роду. До того ж, усталеними позначеннями осіб за медичною діяльністю вважали синтетичне утворення *лікар* або аналітичне на зразок *лікар-окуліст*.

У межах назв жіночого роду за медичною діяльністю помітно зростає роль і давнього словотвірного типу із суфіксом *-ин(я)*, що вможливило формування похідних, особливо від тих слів, що раніше не мали відповідників жіночого роду, зокрема з другою частиною *-лог*. Через це сьогодні спостерігаємо підвищення продуктивності словотвірної моделі ‘основа на *-лог + -ин(я)*’ у деривації професійних медичних назв (*алергологиня, анестезіологиня, бактеріологиня, вірусологиня, гастроентерологиня, гематологиня, імунологиня, токсикологиня* та ін.) і частково словотвірних моделей ‘основа на *-ик + -ин(я)*’, ‘основа на *-ік + -ин(я)*’, ‘основа на *-ець + -ин(я)*’, ‘непохідна основа + *-ин(я)*’, ‘складена основа + *-ин(я)*’ (*генетикиня, технікня, фахівчиня, педіатриня, хірургиня, ортопединя* та ін.). Динамічне зростання продуктивності всіх словотвірних моделей цього словотвірного типу віддзеркалює насамперед екстенсивні зміни, оскільки в минулому він був непродуктивним у творенні фемінітивів і належав до інтенсивних явищ (Брус, 2019, с. 101, 127, 159, 218). Суфікс *-ин(я)* стає регулярним дериваційним формантом і закріплюється у статусі стилістично нейтрального засобу творення відповідних агентивів жіночого роду. Ми зафіксували близько ста п’ятдесяти іменникових медичних назв із цим суфіксом.

Словотвірний тип із суфіксом *-ниц(я)* малопродуктивний у творенні моційних дериватів у сфері медичної термінології. Його представляють

сьогодні переважно загальновідомі слова, що з відповідним термінологічним значенням увійшли до медичної лексики (*заступниця, начальниця, співробітниця, помічниця* та ін.) і вживані у складі аналітичних утворень на взірць *заступниця головної лікарки, наукова співробітниця-консультантка (фармація), помічниця лікаря-стоматолога*. Ми зібрали близько тридцяти таких термінологічних найменувань у діловому професійному мовленні.

На сучасному етапі активністю відзначаються і давні словосполучення та прикладкові утворення зі словом *лікарка*. Це статичні явища, що є результатом інтенсивних процесів у словотвірній системі української мови. Функціонування іменника *лікарка* припало на староукраїнський період, однак у писемних пам'ятках воно не виявлене як назва жінки за професійною діяльністю. Попри те, вживання лексеми *лікар*, до того ж у трьох значеннях: 'особа, яка лікує', 'про Ісуса Христа', 'про духовну особу' (СУМ 13, с. 128), доводить наявність тоді цієї професійної назви, від якої могло утворитися і співвідносне найменування жіночого роду. Відсутність її в писемних джерелах, очевидно, зумовлене прагматичними чинниками, зокрема зайнятістю жінок у специфічних сферах (зціленні, догляданні хворих, прийнятті пологів) та покладанням на чоловіків основних професійних обов'язків щодо лікування хвороб і недуг.

Від нового українського періоду слово *лікарка* функціонує в літературній мові та стосується медичної сфери, де має конкретизований характер. Проте широту позначуваних ним професійних спрямувань простежуємо тільки на сучасному етапі, напр.: *лікарка з гігієни харчування, лікарка з променевої терапії, лікарка з радіаційної гігієни, лікарка з ультразвукової діагностики* та ін. До таких словосполучень сьогодні долучилися і прикладки, що були характерним явищем минулого сторіччя. Однак для позначення жінок актуалізовані саме прикладки зі словом *лікарка*, а не *лікар*, напр.: *лікарка-гематологиня, лікарка-ендоскопістка, лікарка-стоматологиня, лікарка-терапевтка, лікарка-фтизіатриня* та ін., але такі прикладкові утворення є рідковживаними номінаціями, вони трапляються переважно в усному й писемному професійному мовленні та активно пропаговані в українських засобах масової інформації. Їхній майбутній статус визначить взаємодія узусних та нормативних чинників.

Динамізація фемінітивних процесів у сучасній українській мові, що зумовлена, з одного боку, прагненням інколи надмірно та беззастережно реалізувати потенціал відомих словотвірчих засобів, а з іншого — показати зростання соціального та професійного рівня жінок, зумовлює почасти небажане й неприродне нагромадження словотвірних чи лексичних синонімів, а також вільне послуговування ними без відповідних стилістичних обмежень, що стосується різних професійних назв жіночого роду, зокрема й за медичною діяльністю, напр.: *генетичка, генетиця, генетикиня*. Це ускладнює встановлення статусу загальноживаних слів, визначення стилістичного навантаження лексем, уведення їх до професійного вжитку чи до писемного мовлення загалом. Випадки

масової деривації і синонімізації фемінітивів засвідчені та прокоментовані в багатьох сучасних лінгвістичних працях, напр.: *агентка, агентеса; критиканка, критикеса; бізнес-леді, бізнесменка* (Клименко та ін., 2008, с. 59, 185). Активне продукування таких синонімічних утворень дослідники пояснюють не так потребою оновлення номінативних засобів чи коригування словотвірної структури української мови, як виявом оказіональної деривації, притаманної сучасним словотвірним процесам (Тараненко, 2021, с. 9–10). Проте незаперечним є те, що «нормою для сьогоденної мовної практики стали нові назви жінок за професією чи видом діяльності» (Кислюк, 2017, с. 330). Тому наступними етапами має бути уніфікація та систематизація їх за стилістичними ознаками.

Важливим аспектом усталення та кодифікування найменувань жіночого роду є відображення їх у словникарській практиці. На жаль, сучасна лінгвоукраїністика ще не має єдиних критеріїв лексикографування фемінітивів. Попри це їх фіксують деякі словники української мови. Однак медичні назви відображені в них частково. Наприклад, *Словник української мови* у 20 томах подав невелику кількість зазначених фемінітивів із суфіксом *-к(а)*, напр.: *окулістка, ординаторка* та ін. (СУМ 20 11, с. 303, 450), оскільки такі лексеми проходять адаптацію в розмовному мовленні — побутовому чи професійному. Обмежена фіксація найменувань жіночого роду за медичною діяльністю у словниках свідчить не про їхню меншовартість чи пріоритетність назв чоловічого роду, стилістичну нейтральність або маркованість, продуктивність чи непродуктивність, а про те, що вони актуалізовані тільки на початку ХХІ ст. внаслідок мовних контактів (запозичення переважно з європейських мов, посилення лінгвістичного феміністичного руху) та позамовних чинників (розвитку медичної сфери, наукових здобутків і досягнень у ній). Медичні технології сьогодні сягнули високого рівня розвитку, унаслідок чого постійно з'являються нові професійні назви у формі чоловічого роду, що зумовлено насамперед саме такою традицією їх уживання в медичній сфері. Кореляти жіночого роду до них з'являються не в професійному середовищі для вивіщення жінок-медиків відповідних спеціалізацій, а в засобах масових комунікацій, бо їх утворюють і поширюють ті, хто бореться з мовним патріархатом у медичній термінології.

6. ВИСНОВКИ

Назви осіб жіночої статі за медичною діяльністю, як і багато інших груп номінативних одиниць, — це результат тривалого й повільного розвитку словникового складу української мови під впливом мовних і позамовних чинників. Вони сягають праслов'янської доби, для якої було характерне творення корелятивних іменників чоловічого й жіночого роду, ґрунтоване на успадкованому від індоєвропейської мови членуванні назв осіб у словотвірному класі на номінації чоловічого та номінації жіночого роду. Перші, найдавніші назви — це назви жінок переважно за їх-

німи магічними діями, надприродними вміннями, навичками лікувати, зцілювати людей, що набули поширення в народному середовищі.

У наступні історичні періоди утворення назв жінок за їхніми медичними спеціалізаціями підтримували значною мірою властиві українській мові словотворчі засоби — словотвірні типи із суфіксами *-к(а)*, *-ин(я)*, *-ниц(я)*, а також використання прикладкових назв.

На сучасному етапі медичну сферу істотно репрезентує жіноча частина населення, що стимулює пошуки засобів та способів лінгвалізації особи жіночої статі за медичною діяльністю. Проте новітні фемінітиви медичної сфери (пор.: *терапевтка*, *інфекціоністка*; *гінекологиня*, *педіатриня*, *стоматологиня* та ін.), що почали з'являтися та поширюватися на початку ХХІ ст., побутують не в професійному медичному середовищі, не як назви жінок за медичними спеціалізаціями, а переважно в засобах масової комунікації, які сьогодні досить чутливо реагують на світовий мовний феміністичний рух. Поки що мовна ситуація (переважно російськомовна або суржикова) у медичній сфері не дає підстав констатувати професійне використання новітніх фемінів, потребу окремого номінування жінок за їхньою лікувальною спеціалізацією. Тут досі домінує позначення професій представників обох статей іменниками чоловічого роду (*кардіолог*, *терапевт*, *хірург* та ін.) або вживання прикладок (*жінка-вірусолог*, *жінка-фармаколог*). На заваді використання новітніх фемінів у науковому та офіційно-діловому стилях — їхня стилістична маркованість, насамперед розмовність, бо нормативність у цих стилях української літературної мови має найстійкіший, найстабільніший характер, у них потрібно використовувати стилістично нейтральні іменники для позначення осіб за фаховими ознаками. Лише після того, як такі найменування жінок увійдуть до усного й писемного професійного спілкування, стануть медичними термінами, вони набудуть і загально-мовного вжитку.

У нинішній період активної фемінізації українського розмовного мовлення спостерігаємо перевагу екстенсивних змін над інтенсивними в медичній термінології.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ГКР — Галятовський, І. (1985). *Ключ розуміння*. (В. В. Німчук, ред.). Київ: Наукова думка.
ЕССМ — Трубачев, О. Н., Варбот, Ж. Ж., Меркулова, В. А., Куркина, Л. В., Петлева, И. П., Гиндии, Л. А., ... Шалаева, Т. В. (ред.). (1974—). *Этимологический словарь славянских языков. Праославянский лексический фонд* (1974, т. 1; 1977, т. 4; 1987, т. 14). Москва: Наука.

ЕСУМ — Болдирев, Р. В., Коломієць, В. Т., Критенко, А. П., Лукінова, Т. Б., Мельничук, О. С., Нікулін, Г. І., ... Шамота, А. М. (ред.). (1982—2012). *Етимологічний словник української мови* (т. 1—6). Київ: Наукова думка.

ЗВП — Зіновійв, К. (1971). *Вірші. Приповісті посполиті*. (В. В. Німчук, ред.). Київ: Наукова думка.

ЛС — Лексикон латинський Є. Славинецького. (1973). У В. В. Німчук & К. К. Цілуйко (ред.), *Лексикони Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського* (с. 59—420). Київ: Наукова думка.

- МРУС — Кисільов, В. Ф. (2008). *Медичний російсько-український словник*. Київ: Державне видавництво України. (Уперше опубліковано 1928).
- СДМ — Аванесов, Р. И. (ред.). (1990). *Словарь древнерусского языка (XI—XIV вв.)* (т. III). Москва: Русский язык.
- ССДМ — Срезневский, И. И. (1989). *Словарь древнерусского языка* (т. I). Москва: Книга. (Уперше опубліковано 1893—1912).
- СУМ — Гринчишин, Д. Г., & Чікало, М. І. (ред.). (1994—2013). *Словник української мови XVI — першої половини XVII ст.* (вип. 1, 2, 4, 6, 16). Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України.
- СУМГ — Грінченко, Б. (ред.). (1996—1997). *Словарь української мови* (т. 1—4). Київ: Наукова думка. (Уперше опубліковано 1907—1909).
- СУМ 11 — Білодід, І. К., Горещкий, П. І., Бурячок, А. А., Гнатюк, Г. М., Швидка, Н. І., Доценко, П. П. ... Головащук, С. І. (ред.). (1970—1980). *Словник української мови* (т. I—XI). Київ: Наукова думка.
- СУМ 20 — Русанівський, В. М. (ред.). (2010—2020). *Словник української мови* (т. 1—12). Київ: Наукова думка.
- ФУМ — Брус, М. П. (2019). *Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування* (ч. 2). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

ЛІТЕРАТУРА

- Багмут, А. Й., Коломієць, В. Т., Критенко, А. П., Лукінова, Т. Б., Мельничук, О. С., Нікулін, Г. І., Романова, Н. П., Ткаченко, О. Б. (1966). *Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов*. (О. С. Мельничук, ред.). Київ: Наукова думка.
- Брус, М. П. (2019). *Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування* (ч. 1). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
- Верхратський, С. А., & Забудовський, П. Ю. (1991). *Історія медицини*. Київ: Вища школа.
- Гумецька, Л. Л. (1958). *Нарис словотвірної системи української актової мови XIV—XV ст.* Київ: Видавництво АН УРСР.
- Кислюк, Л. П. (2017). *Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Клименко, Н. Ф., Карпіловська, Є. А., & Кислюк, Л. П. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Ковалик, І. І. (1962). Словотвірний розряд суфіксальних загальних назв живих істот жіночої статі у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами. У *Питання українського мовознавства* (кн. 5, с. 3—34). Львів: Видавництво Львівського університету.
- Мельничук, А. С. (ред.). (1986). *Историческая типология славянских языков. Фонетика, словообразование, лексика и фразеология*. Киев: Наукова думка.
- Паламарчук, Л. С. (1983). Розвиток лексики української мови в радянську епоху. У В. М. Русанівський (ред.), *Історія української мови. Лексика і фразеологія* (с. 557—591). Київ: Наукова думка.
- Передрієнко, В. А. (1979). *Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі*. Київ: Наукова думка.
- Тараненко, О. О. (2021). *Андроцентризм у системі мовних координат і сучасний гендерний рух*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Ткаченко, О. Б. (2004). *Українська мова і мовне життя світу*. Київ: Спалах.
- Шевельов, Ю. В. (2008). Чому общерусский язык, а не віборуська мова? З проблем східнослов'янської глотогонії. У Ю. В. Шевельов, *Вибрані праці: у 2 кн.* (кн. I: *Мовознавство*, с. 382—411). Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія».

Статтю отримано 14.02.2022

LEGEND

- ESSM — Trubachev, O. H., Varbot, Zh. Zh., Merkulova, V. A., Kurkina, L. V., Petleva, I. P., Gindii, L. A., Kalashnikov A. A. ... Shalaieva, T. V. (Eds.). (1974—1987). *Etimologicheskii slovar' slavianskikh iazykov. Praslavianskii leksicheskii fond* (Vols. 1, 4, 14). Moscow: Nauka (in Russian).
- ESUM — Boldyriev, P. V., Kolomiets', V. T., Krytenko, A. P., Lukinova, T. B., Mel'nychuk, O. S., Nikulin, H. I., Shamota, A. M. ... Tkachenko O. B. (Eds.). (1982—2012). *Etymologichnyi slovnyk ukrains'koï movy* (Vols. 1—6). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- FUM — Brus, M. P. (2019). *Feminitivny v ukrains'kii movi: Henezha, evolutsiia, funktsionuvannia* (Vol. 2). Ivano-Frankivsk: Prykarpats'kyi natsional'nyi universytet imeni Vasylia Stefanyka (in Ukrainian).
- HKR — Haliatovs'kyi, I. (1985). *Kliuch rozuminnia*. (V. V. Nimchuk, Ed.). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- LS — Leksykon latyns'kyi Ie. Slavynets'koho. (1973). In V. V. Nimchuk & K. K. Tsiluiko (Eds.), *Leksykony Ie. Slavynets'koho ta A. Korets'koho-Satanovs'koho* (pp. 59—420). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- MRUS — Kysil'ov, V. F. (2008). *Medychnyi rosiis'ko-ukrains'kyi slovnyk*. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukraïny. (Original work published 1928) (in Ukrainian).
- SDM — Avanesov, R. I. (Ed.). (1990). *Slovar' drevnerusskoho iazyka (XI—XIV vv.)* (Vol. 3). Moscow: Russkii iazyk (in Russian).
- SSDM — Sreznevskii, I. I. (1989). *Slovar' drevnerusskoho iazyka* (Vol. 1). Moscow: Kniga. (Original work published 1893—1912) (in Russian).
- SUM — Hrynychshyn, D. H., & Chikalo, M. I. (Eds.). (1994—2013). *Slovyk ukrains'koï movy XVI — pershoï polovyny XVII st.* (Vols. 1, 2, 4, 6, 16). Lviv: Instytut ukraïnoznavstva imeni I. Kryp'iakevycha NAN Ukraïny (in Ukrainian).
- SUM 11 — Bilodid, I. K., Horets'kyi, P. I., Buriachok, A. A., Hnatiuk, H. M., Shvydka, N. I., Dotsenko, P. P. ... Holovashchuk, S. I. (Eds.). (1970—1980). *Slovyk ukrains'koï movy* (Vols. 1—11). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- SUM 20 — Rusanivs'kyi, V. M. (Ed.). (2010—2020). *Slovyk ukrains'koï movy* (Vols. 1—12). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- SUMH — Hrinchenko, B. (Ed.). (1996—1997). *Slovar' ukrains'koï movy* (Vols. 1—4). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- ZVP — Zinoviiiv, K. (1971). *Virshi. Prypovisti pospolyti*. (V. V. Nimchuk, Ed). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

REFERENCES

- Bahmut, A. I., Kolomiets', V. T., Krytenko, A. P., Lukinova, T. B., Mel'nychuk, O. S., Nikulin, H. I., Romanova, N. P., Tkachenko, O. B. (1966). *Vstup do porivn'al'no-istorychnoho vyvchennia slovians'kykh mov* (O. S. Mel'nychuk, Ed.). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Brus, M. P. (2019). *Feminitivny v ukrains'kii movi: Henezha, evolutsiia, funktsionuvannia* (Vol. 1). Ivano-Frankivsk: Prykarpats'kyi natsional'nyi universytet imeni Vasylia Stefanyka (in Ukrainian).
- Humets'ka, L. L. (1958). *Narys slovtvorchoï systemy ukrains'koï aktovoï movy XIV—XV st.* Kyiv: Vydavnytstvo AN URSS (in Ukrainian).
- Klymenko, N. F., Karpilovs'ka, Ie. A., & Kysliuk, L. P. (2008). *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrains'komu leksykoni*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
- Kovalyk, I. I. (1962). Slovtvorchyi rozriad sufiks'al'nykh zahal'nykh nazv zhyvykh istot zhinochoï stati u skhidnoslov"ians'kykh movakh u porivnianni z inshymy slov"ians'kymy movamy. In *Pytannia ukrains'koho movoznavstva* (Vol. 5, pp. 3—34). Lviv: Vydavnytstvo Lvivs'koho universytetu.
- Kysliuk, L. P. (2017). *Suchasna ukrains'ka slovtvirna nominatsiia: Resursy ta tendencii rozvytku*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

- Mel'nychuk, A. S. (Ed.). (1986). *Istoricheskaia tipologiia slavianskikh iazykov. Fonetika, slovo-obrazovaniie, leksika i frazeologiiia*. Kyiv: Naukova dumka (in Russian).
- Palamarchuk, L. S. (1983). Rozvytok leksyky ukrains'koï movy vadians'ku epokhu. In V. M. Rusanivs'kyi (Ed.), *Istoriia ukrains'koï movy. Leksyky i frazeolohiia* (pp. 557–591). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Peredriienko, V. A. (1979). *Formuvannia ukrains'koï literaturnoï movy XVIII st. na narodnii osnovi*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Taranenko, O. O. (2021). *Androtsentrysm u systemi movnykh koordynat i suchasnyi hendernyi rukh*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
- Tkachenko, O. B. (2004). *Ukrains'ka mova i movne zhyttia svitu*. Kyiv: Spalakh (in Ukrainian).
- Shevel'ov, Iu. V. (2008). Chomu obshcherusskii iazyk, a ne vibchorus'ka mova? Z problem skhidnoslov'ians'koï hlotohonii. In Iu. V. Shevel'ov, *Vybrani pratsi* (Vol. 1: *Movoznavstvo*, pp. 382–411). Kyiv: Vydavnychi dim “Kyievo-Mohylians'ka akademiia” (in Ukrainian).
- Verkhrats'kyi, S. A., & Zabludovs'kyi, P. Iu. (1991). *Istoria medytsyny*. Kyiv: Vyscha shkola (in Ukrainian).

Received 14.02.2022

Mariia Brus, Doctor of Sciences in Philology, Associate Professor of Ukrainian Linguistics, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine
57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk 76018, Ukraine
E-mail: mariya_brus@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5874-1045>

DIACHRONIC AND SYNCHRONOUS MANIFESTATIONS OF FEMINIZATION IN UKRAINIAN MEDICAL TERMINOLOGY

This article deals with the female profession names after the medical activity in their diachronic and synchronous manifestations. This group of nominative units along with a category of feminines resulted from a long history of the vernacular-based Ukrainian literary language development in which vernacular served as a platform for a trend toward masculine and feminine derivative counterparts.

The evidence of the slow development of this lexical-semantic subgroup conditioned by linguistic and extralinguistic factors is attested from the early historic period. The article examines its operation at each historical stage separately, especially at the contemporary one which is characterized by the increase of female profession names derived from male profession names and the use of such forms in various styles of Ukrainian. The historical development resulted in intense and extensive phenomena with respect to feminines.

The outcome of intensification implies changes proceeding from one stage to another partially supplemented at a certain point, whereas the outcome of extensification means changes introduced to the lexical and word-forming structures and functional features of feminines in each synchronous section. These phenomena largely occur during the period of active modern feminization of the Ukrainian language. The formation of female medical activity shows a relatively high ranking of extensivity over intensity. This presents dynamic and progressive manifestations in the female profession names formation.

Keywords: history of the Ukrainian language, diachrony and synchrony, intensification and extensification, contemporary feminization, female profession names after the medical activity